

הוא? בשלמא מילתא דתליא בסברא – לחיי, הא – גמרא היא, וגמרא לא שמיע ליה – זו לשון הגר"ח מוואלוין בתוך מכתב לנכדו (נדפס בסוף 'נפש החיים'):
'וגם העיקר לאחוז בסברא הישרה, ואשר אינה ישרה לאמיתה של תורה, גם אם מחודדת – אותה תרחק. וכך דייקת שפיר תשכת, שכל גדולי הראשונים והאחרונים ז"ל לא נשתבחו אלא בסברא ישרה; כל הישר בסברא – גדול מחבירו. וחלילה חלילה שלא להשיב בקינטור לשום אדם בפלפול, גם אם הסברא לא אכשר בעיניך, כי אין דעות בני אדם דומים זה לזה...!'

'זבוב מצא לה... נימא מצא לה... אלו ואלו...' – ויש להבין במאי פליגי הני אמוראים בזה. אכן, כי הם רצו להורות לנו עד היכן יד ה' מושלת. חד אמר כי נימא מצא, פרוש, כי נימא הוא הפחות והקל שבנמצאים, והיא היתה סיבה לדבר גדול כזה, שכמעט נחסר שבט אחד ר"ל. וזה מורה גודל ממשלתו, שאין דבר בעולם שיצא מתחת ממשלתו, וכולם חפצים לעשות רצונו, ואין חילוק בין נימא לדבר אחר, כי הכל מאין, וכל דבר בעולם יכול לעשות רצון השם. וחד אמר זבוב היה הסיבה'. (קול שמחה – בראשית. וע' באריכות באור כל הענין בחידושי אגדות למהר"ל. וע"ע צדקת הצדיק כא; דובר צדק עמ' 153; קונטרס 'עת האוכל' ג).

דף ז

הערות ובאורים בפשט

'שלח ליה מר עוקבא לר' אלעזר: בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו... ונתנוהו לגניבא בקולר' – הרא"ש נשאל (בשו"ת י"ב) על איזה צער מדובר כאן, שאסר רבי אלעזר למסרו למלכות? והשיב, שאם היה מלשין עליו למלכות, מותר למסרו למשפט, גם בידיים. ואם כבר הלשין עליו, יש שהתירו לשכור גוי לענשו, מפני שירא שמא ימסרנו פעם נוספת, ויש שאסרו במקרה כזה. והמעשה שלפנינו לא מדבר בהלשנה למלכות, שהרי גניבא – אדם גדול בתורה היה (ע' להלן סב). – ולא היה מוסרו למלכות, אלא מצערו ומקניטו בדברים אחרים. ובאופן שכזה אסור למסרו למלכות.

וכדברים האלו כתב הרשב"א בתשובותיו (ח"א קפא ונכפל בח"ג שסז. וע"ע שם בח"ב רפ וב'מיוחסות' רמ. וע' רש"י כאן, ובשו"ת מהרי"ק קעט).

וזה שהסתפק מר עוקבא למוסרו למלכות (כן הקשה המאירי) – אפשר, שכיון שהיה ראש הגולה (וע' רש"י מ"ק טז:), ומיגן בשלטונו את היהודים שבמלכות פרס, (שהיו ראשי הגלויות שרים וחשובים במלכות פרס – ע' שבועות ו: ועוד), אם כן, המריבה עמו היתה גורמת להשפלת קרן ריש-גלותא, ועלולה לסכן את שארית ישראל שבפרס. ועוד היה בזה משום השפלת קרן התורה, שהרי מר עוקבא חכם היה. ('ביצחק יקרא' – מהדו"ק, מו).

והמאירי פרש שאכן היה גניבא מוסרו, ואף על פי כן לא הותר למסור את המוסר 'שם כן, אף המוסרים אותו נעשו מסורות עליו, וכל מיני מסורות מכוערים ומרוחקים, אפילו בדרך נקמה, אלא שאם יכולים לחבטו ולהורידו בשאר מיני הכאות וחבלות – עושין'. עד כאן לשונו. אלא שאין כן דעת שאר הראשונים, והפוסקים. (ע' שו"ע ורמ"א חו"מ שפח, יב ורמ"א שם ט, ובהגר"א. וע' 'ביצחק יקרא' שם שדן בדברי המאירי והביא לו סימוכין ממעשה דבר קמצא. והחיד"א (ב'פתח עינים') הביא מ'שיטה כתיבת יד' שהסתפק אם למסרו למלכות למאסר יום או יומים, ליסרו, ללא שייגרם לו הזק ממון, או שמא אין לישראל להנקם מחברו על ידי גוי בשום אופן).

'מאי דכתיב 'קניה ודימונה ועדעדה'... אטו אנא לא ידענא דמתותא דא"י קא חשיב אלא רב

גביהא... – דרש מקומות אלו, לפי שבפרטן של עיירות יהודה אתה מוצא שלשים ואחת, ובכללן אי אתה מוצא אלא עשרים ותשע, וקים ליה, שאותם ששה נכתבו לדרשה. (תוס' הרא"ש. וע' שו"ת מנחת יצחק ח"י קנד)

'אלא מעתה 'צקלג ומדמנה וסנסנה' הכי נמי... – קשה, וכי משום שדרש כמה עיירות, צריך לדרוש הכל? ועוד, למה דילג על העיירות המוזכרות קודם לאלו (ע' יהושע טו פסוקים כג-ל)? אלא לפי שבדברי הימים (-א, ד, לא) קורא לאותן עיירות בשמות אחרים, במקום 'מדמנה וסנסנה' קרויים 'בית מרכבות' ו'חצר סוסים' – ולכן מקשה, שאותם עיירות יש לך לדרוש יותר מאחרים. (באור הגר"א – יהושע יט; דהי"א ד)

'כל מי שיש לו צעקת לגימא על חברו, שוכן בסנה עושה לו דין' – כמו שאמרו רז"ל על גילוי הקב"ה בסנה למשה, שהסנה שפל שבאילנות, רמו למצבם של ישראל שהיו בשפל, וכביכול – 'עמו אנכי בצרה'. אף כאן, זה שמצטער מחברו ודומם, שכינה מצטערת עמו בשפלותו, וגואלו מיד חזק ממנו. (פתח עינים)

'אם רואה אדם שמוזנותיו מצומצמין... אמר מר זוטרא: אפילו עני המתפרנס מן הצדקה – יעשה צדקה' – יש לדייק מלשון הגמרא, שהמדובר על עני שאין לו אפילו 'מוזנות מצומצמין', שאם לא כן, מה מוסיף מר זוטרא על דברי רב עזרא. מאידך, פסק הרמ"א (יו"ד רנא, ג) 'פרנסת עצמו קודמת לכל אדם, ואינו חייב לתת צדקה עד שיהיה לו פרנסתו'. כיצד יתקיימו שני הדברים? מצאנו שתי שיטות באחרונים בישוב הדבר: יש שאומרים שדברי הגמרא אמורים על צדקה מועטת (לפחות פעם אחת בשנה), שזה חייב גם העני שאין לו פרנסה. והרמ"א לא דיבר אלא על צדקה מרובה באופן סדיר. (עפ"י ט"ז או"ח תרצד, א; נחלת צבי שם רמח"א. וכן נקט לעיקר בערוך השלחן שם ג.) ומדברי הש"ך (רמח"א) נראה שהכוונה כאן בגמרא לעני שאין לו כדי לחיות שנה אחת, שזהו גדר של עני הנוטל מן הצדקה. והוא חייב ליתן צדקה ככל אדם שיש לו הכנסה קבועה (כי אצלו זו היא 'הכנסתו'). אך אם אין לו אפילו כדי מוזנותיו בהווה ממש, פטור מלתת מכל וכל עד שירווח לו. ובזה דיבר הרמ"א. (כך הסביר שיטתו בשו"ת אגרות משה יו"ד ח"ב קיב. וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ה קלב, ב.)

ציונים וראשי פרקים, לעיון

בענין אין הקב"ה מביא תקלה לצדיקים (ובדברי התוס') – ע' במש"כ ב'וסף דעת' – גליון מז. וכן בגליונות כה, לב.

ובענין איסור זמרה בזמן הזה – ראה פרטי השיטות בעלון ה' (סוטה מח). (ע"ב) 'עפר חו"ל הבא בספינה... עציץ נקוב...' – כבר האריכו ראשונים ואחרונים לדון בדיני עציץ ושאר כלים, לענין מצוות התלויות בארץ, לענין מלאכת 'תולש' בשבת ולענין גט. מה דינם בנקוב ובשאינו נקוב; בשל חרס, עץ ושאר חומרים. וכן דנו בהגדרת הדברים, אם היניקה כשלעצמה מספיקה ליצור חיוב, או שמא צריך בנוסף ליניקה חיבור לקרקע; והאם העפר עצמו שבעציץ נידון כמחובר, או רק הגידולים לבדם נחשבים גידולי הארץ. וע' בכל זה: חידושי הגר"ח על הש"ס; אפיקי ים ח"ב מג; מנחת לשמה מ, ועוד.

ודין עציץ לענין שביעית – החזון איש (שביעית כב, ובאגרתו להגרה"ע) צרף להקל לזרוע בתוך בית בעציץ שאינו נקוב.

ואפילו בשל חרס ובשל עץ (ובשל עץ הקל אף באילן – בהל' ערלה) פסק, שהסומך לדונם כעציץ שאינו נקוב (לענין זריעה בתוך בית) – יש לו על מי לסמוך. ואמנם אין הדבר מוסכם על כל השיטות (ע' במנחת שלמה מא, ד שדן בדבר, והביא מהראשונים בסוגיתנו ששמע שהוריעה אסורה. ונשאר ב'צריך עיון'. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ו קסז) כתב שלא הבין פסק החזו"א, ואעפ"כ – כתב – הסומך על מאורן של ישראל, מי ימחה בידו).

ועל סמך עקרון זה התירו גדולי הפוסקים שבדורנו, לגדל בשביעית בתוך חממות סגורות (שידון כגידול בתוך בית. ואמנם כמה תנאים הצריכו כדי להחשיב את החממה לבית, ואכ"מ), על גבי מצע אטום ובתוך שקיות מפלסטיק, כך שהצמח מנותק מהקרקע וגם אינו יונק ממנה, בצרוף מכירת העציצים ותכולתם לנכרי, (וגם המלאכות האסורות מדאורייתא נעשות ע"י הנכרי). צורת גידול כזו מיושמת בפועל בגוש קטיף. (ראה בפרוטרוט בחוברת שיחודה לפתרון זה מאת הר"י שורר שליט"א).

(אגב, מעניין לצטט כאן מה שכתב ב'שבט הלוי' בהמשך לתשובתו הנ"ל: 'ודע, דמה שכתב החזון איש (כב, א) 'וכל שכן בעומד על רצפה של אבן שאינו יונק מן הארץ' [רצה לומר: בבית] – אין כוונתו רצפה הרגילה שלנו, שקוראים 'באלאטען' – דבדידי הוה עובדא עם הגאון חזון איש, זה לי שלשים שנה, שדעתי היתה אז שרצפה הרגילה הנ"ל, הו"ל כאבן ומפסקת בין עציץ לקרקע, ונקרא לעולם 'אינו נקוב'. והחזון איש התווכח אתי ואמר דרצפה זאת אינה מפסקת, והעציץ יונק מבעדה מן הקרקע. ושוב אחרי זמן הרימותי עציץ כזה ואבן הרצפה מן הקרקע, וראיתי ברור שכנגד נקב העציץ היה חלול כמו נקב באבן הרצפה על השכבה העליונה וניכר לעיניים שזה מכח משיכת קרקע העציץ ע"י נקב שלו ואין האבן מפסיק. ואמתי ברוך שבהר בחכמים ובמשנתם – ועל כן מה שכתב החזו"א דכ"ש בעומד על הרצפה של אבן, רצה לומר אבן ממש, אבל אבני רצפה דידן אינם מפסיקים).

ענין נוסף הנוגע לשביעית הקשור לסוגיתנו; –

גדולי הדור שעבר, בתוך משאם ומתנם על 'התר המכירה' העלו הצעה להתיר מכירת הקרקע לגוי (שכידוע, יש בדבר לאו מדאורייתא – 'לא תחנם') – למכור לו רק את האדמה שהאילן גודל בה, וכדי יניקתו, כך שהקרקע שמתחת לא נמכרה לו, ואין לו קנין בשטח עצמו אלא קנין באדמה ובעפר. והעיר על כך הגרא"ז מלצר זצ"ל (מובא ב'כרם ציון' השלם – שביעית, 'גידולי ציון' פרק ב, יג) מסוגיא דידן; שהרי מבואר כאן במחלוקת רבנן ורבי יהודה ובהסבר האמוראים, שכל הדיון היה אם העפר שבספינה או שבעציץ, נחשב מחובר אל הקרקע, אבל לכולי עלמא, אם יניחנו ממש על האדמה, הרי דינו לגמרי כאדמת ארץ ישראל. ורואים אם כן, שהעפר בטל למקום שבו הוא מונח. ולכן, מה תועיל מכירת העפר לגוי, אם הקרקע שמתחתיו – של ישראל היא? ואמנם, היה מי שחילק בין דין עפר חו"ל לקנין הגוי המפקיע את קדושת הארץ. (הרש"א יודלביץ, 'כרם ציון' שם).

'ככתבם וכלשונם'

'... והניצוח – בתפלין, כמו שאמרו ז"ל... שהיא הזרוע עוז להשתמש בכח שמאלו ברציחה וכעס נגד האומות עכו"ם, לשפוך עליהם הזעם. וכל דמיונות של קנאה וכעס שלהם היו תפלין – רוצה לומר, קשורים ודבוקים באמיתות רצון הש"י, ואינם דמיון כוזב מה שנגד רצונו. ומי שדבוק לגמרי הוא יכול להשתמש גם במדת השמאל וברוגז דרבנן...'

רק שזה לא שייך בעולם הזה, וכמו שאמרו דמעות תפלין מרופה בידינו, דצריכין גוף נקי, פירוש, שיהיה נקי מכל מיני חמדה ונגיעה לעצמו כלל, אפילו כחוט השערה... והוא מרופה בידינו, שאי אפשר להיות בקביעות בעולם הזה, שעדיין יש עטיו של נחש ויצר הרע בעולם, ולכן צריך להיות השמאל נעלמת ולהשמר מכעס וקפדנות לגמרי, ומקנאה ושנאה ותחרות, רק בעיניך תביט ושלומת רשעים תראה (תהלים צא), הוא כענין 'דום לה' והתחולל לו' (תהלים לו) שדרשו בפרק קמא דגיטין דום לה' והוא יפילם לך חללים חללים. השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלים מאליהן – דעל ידי עיני השכל ושקידתם בבית המדרש ודברי תורה, על ידי זה בא הניצוח ממילא, בלי שישתמש בניצוח כלל'. (מתוך 'צדקת הצדיק' ריח)

דף ח

הערות ובאורים בפשט

(ע"ב) 'קסבר כיבוש יחיד שמיה כיבוש' – כמה שיטות בראשונים בבאור המושג 'כיבוש יחיד'; – רש"י כאן פרש שלא היו כל ישראל בחד ולא כבשוה לצורך כל ישראל, אלא שדוד כבש לצרכו; רש"י במסכת עבודה זרה (כ): פרש: שכבשה דוד שלא על פי הדיבור (=ללא אורים ותומים – ע"ש בתוס' כא.) ובלא ששים ריבוא.

התוס' (כאן ושם) פרשו על פי הספרי (סוף עקב) – כיבוש מקומות אחרים, טרם שכבשו את ארץ ישראל כולה משבעת עממים. (ונקרא 'כיבוש יחיד' – לפי שנעשה על דעת עצמו ורצונו של היחיד, ולא על פי הוראת הסנהדרין, שכיבוש זה לא נעשה כדיון – עפ"י רמב"ן סוף עקב).

(ואם יכבשו אחר כך את כל הארץ, ואותו מקום גם הוא כבוש עתה בידי ישראל, מסתבר שגם אותו מקום ייחשב מעתה לכיבוש גמור. – כך צידד החזון איש (שביעית ד,ה), אלא שהוסיף שדוקא אם כבשו והתיישבו ממש בכל המקומות, ולא די בכיבוש להעלאת מס בלבד. ובספר 'אילת השחר' (לגרא"ל שטינמן שליט"א. כאן) סבר, שגם כאשר יכבשו הכל, יישאר אותו כיבוש בגדר 'כיבוש יחיד', לפי שעתה אין הרבים כובשים את המקום במלחמה, ומה שכל יחיד ויחיד יושב שם, אינו אלא 'כיבוש יחיד'. (וצ"ע בסברתו, שהרי יש שליטה למלכות באותו מקום, ולא רק שלטון ליחיד. ואי משום שאין כעת 'כיבוש מלחמה' – זה אין צריך, כמו שהוכיח שם).

הרמב"ם צרף את פרוש רש"י והתוס'. (והאריכו האחרונים בבאור שיטתו).

בספר 'בית ישי' (לגר"ש פישר שליט"א. ב,ג) כבש דרך יחודית ב'כיבוש יחיד' (והדגיש: 'לולא דברי קמאי'); כיבוש לצורך העלאת מס בלבד, ולא לשם התנחלות. וזה הכוונה במה שאמרו שדוד כבש לצרכו. ומה הוא צרכו של המלך? הוי אומר העלאת מסין. ומה שאמרו בספרי שאין לכבוש קודם שכבשו את כל הארץ, הוא גם כן מאותו הטעם, שכל שמניחים את ארץ ישראל והולכים לכבוש מקומות בחו"ל, נראים הדברים שהכיבוש אינו אלא כיבוש להעלאת מסים. ובוה יישב שם דברים הרבה.

(האחרונים הקשו (הגר"ח בכתבים, ועוד): מאי נפקא לן מינה בשאלת 'כיבוש יחיד' שכבש דוד המלך, הלא קדושה ראשונה בטלה לכולי עלמא, והעיקר תלוי אם כבשו עולי כבל אותם מקומות אם לאו? ובאר בספר 'בית ישי' (ב,א) שצריך לומר שעולי כבשו, ואף על פי כן, קדושה שניה של עולי כבל זקוקה לקדושה יסודית שנתקדשה על ידי יהושע (וסוריא ע"י דוד), ורק על יסוד קדושה זו, שייך שתחול קדושת המצוות. ע"ש באורך).

'אבל סוריא, על גושה גזרו על אוירה לא גזרו' – הטעם לכך, שגזרת 'גושא' היא מחמת מתי המבול או שאר מתים הטמונים בקרקע, וטעם זה שייך אף בסוריא, אבל טומאת 'אוירה' גזרו כדי שלא יצאו לארץ העמים ויתערבו בגויים וילמדו ממעשיהם, ובסוריא שכבשה דוד – גזרה זו לא